

УДК 378.1

Левченко Ілона, ст. 2 курсу педагогічного факультету; науковий керівник – к. пед.н., доцент Марчук О. О. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ СОФІЇ РУСОВОЇ

Анотація. У статті досліджено проблему національного виховання особистості у творчій спадщині української письменниці, педагога, літературознавця С. Русової. Розкрито, що формування національно-патріотичних поглядів школярів починається із раннього дитинства. Обґрунтовано основні напрями національного виховання особистості. Розроблено рекомендації щодо використання педагогічних поглядів С. Русовою у навчальних закладах сьогодення.

Ключові слова: національність, виховання, особистість, педагог.

Аннотация. В статье исследована проблема национального воспитания личности в творческом наследии украинской писательницы, педагога, литературоведа С. Русовой. Раскрыто, что формирование национально-патриотических взглядов школьников начинается с раннего детства. Обоснованы основные направления национального воспитания личности. Разработаны рекомендации по использованию педагогических взглядов С. Русовой в современных учебных заведениях.

Ключевые слова: национальность, воспитание, личность, педагог.

Annotation. In the article the problem of national education of a personality in the creative inheritance of the Ukrainian authoress, teacher, literary critic S. Rusova is studied. It is explained that the forming of patriotic world view of schoolchildren begins in the early babyhood. The basic directions of national education of a personality are shown. The recommendations of using the pedagogical ideas of S. Rusova in modern educational establishments are given.

Keywords: nationality, education, personality, teacher.

У роки незалежності України змінилася методика навчання та виховання підростаючого покоління у дошкільних установах та загальноосвітній школі. Головна увага педагогів зосереджена на вихованні національно свідомої, вірної служити Вітчизні, інтелігентної, духовно багатой особистості, яка із повагою ставиться до культури свого народу. У сьогоднішніх освітянських документах (Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)», «Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів»(1996), «Концепція

загальної середньої освіти» (2001), «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті») визначено, що виховання національно-патріотичних цінностей є одним із головних завдань педагога. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначено: «Освіта виховує громадянина і патріота України, прищеплює любов до української мови та культури, повагу до народних традицій. Вона підпорядкована формуванню системи національних інтересів як головних пріоритетів світоглядної культури особистості і разом із тим сприяє оволодінню багатствами світової культури, вихованню поваги до народів світу. Українська освіта має гуманістичний характер» [1].

Важливе значення для сучасних вчителів має переймання передового педагогічного досвіду. Оскільки питання виховання національно-свідомого громадянина було стрижнем педагогічної доктрини С. Русової, то детальне вивчення її поглядів сьогодні набирає особливої ваги.

Дослідженням педагогічної спадщини С. Русової займалися такі вчені: А. Богущ, Н. Дичек, Є. Коваленко, І. М. Пінчук, Д. Чердніченко. Ними дано високу оцінку творчості та діяльності педагога-новатора С. Русової, яка «принциповою основою змісту навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах та школах вважала рідну мову, національні свята та обряди» [2, с. 266].

Метою нашої статті є дослідження проблеми національного виховання особистості у творчій спадщині української письменниці, педагога, літературознавця С. Русової. Для її реалізації передбачається виконати такі завдання: визначити, які події вплинули на формування світогляду С. Русової; проаналізувати національно-педагогічну доктрину українського педагога-новатора; дати рекомендації щодо впровадження педагогічних ідей С. Русової у сучасній школі.

На формування національно-патріотичних поглядів С. Русової вплинула її активна життєва позиція та участь у національно-патріотичному русі. Над концепцією національного виховання, формування у дітей національної самосвідомості С. Русова працювала багато років, це була основна ідея та основна тема, яка об'єднала велику частину її досліджень та педагогічних трактатів. Незважаючи на те, що вона народилася у французько-шведській родині, С. Русова трудилася на благо українського народу. Із 9 років майбутня вчителька проживала в Києві, де закінчила Фундуклеївську гімназію і увійшла в українське патріотичне середовище родини Лисенків-Старицьких. У 1871 р. разом із сестрою Марією С. Русова відкрила в Києві дитячий садок та курси для навчання дорослих.

Упродовж 1874–1876 рр. С. Русова жила у Санкт-Петербурзі та була активним членом українського земляцтва. Вона допомагала в підготовці видання повного «Кобзаря» Тараса Шевченка (Прага, 1876 р.)

У 1909 р. С. Русова працювала на посаді викладача і професора на Вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної та у Фребелівському педагогічному інституті в Києві. Вона виступила засновницею і співробітницею педагогічного журналу «Світло» (1910–1914), була членом Української Центральної Ради, очолювала департамент дошкільної та позашкільної освіти, читала лекції із педагогіки у Кам'янець-Подільському державному українському університеті та Українському Педагогічному Інституту імені Михайла Драгоманова.

Проблема національного виховання знайшла широке відображення у творчості С. Русової. Основний принцип її педагогічної концепції полягає в тому, що в дитячому садку повинен панувати національний дух, виховання має будуватися на демократичному ґрунті, оскільки на ньому закладається українська національна школа. Здійснюючи аналіз української духовності, педагог виділила в ній такі основні риси: працелюбність, релігійність, любов до українських традицій. На думку С. Русової, специфіка селянської праці вимагає, щоб «діти стояли ближче до природи» [3, с. 51], відтак українське виховання поетично поєднується із широким простором степу, непорушною величчю природи України, красою Карпат.

Мета виховання, як вважала С. Русова, полягає в тому, щоб виховати свідомого громадянина України, підготувати дитину до активної участі у соціально-політичному, культурному житті країни, дати широкий, вільний розвиток усім духовним силам дитини та її здібностям, розвинути в неї такі особистісні риси, які дадуть їй змогу реалізувати свої можливості у суспільстві: «Виробити з учня вільну людину, готову для служіння над особливим завданням і реалізації найвищого гуманного ідеалу, що панує на той час у громадянстві» [3, с. 86].

При характеристиці менталітету нації С. Русова надзвичайно тонко описала особливості розуміння дітьми релігійних постулатів, зазначила, що вихователі повинні особливо чуйно ставитися до релігійних почуттів і духовного життя дитини, дуже ретельно обдумувати свій вплив.

Значну увагу у педагогічній системі С. Русової приділено методиці проведення виховних заходів. У роботі «Нова школа» з особливою увагою розглядається організація дитячих свят: «У кожному святі треба об'єднати народне, національне, фольклорне з загальнокультурним і давати щось естетичне, прекрасне, радісне, веселе. У radoшах лежить все світле, що відчуває дитина в юності, що дає потім втішну пам'ять дорослому» [3, с. 17].

Національне мистецтво, на думку С. Русової, є найпершим фактором пробудження художнього чуття в дітей. Враховуючи особливості дошкільників та зважаючи на те, що цей період життя – це період найінтенсивнішого розвитку дітей, слід використовувати дидактичні народні ігри, які допомагають дитині повноцінно засвоїти необхідні знання та уміння.

Моральне виховання, за концепцією С. Русової, також потрібно орієнтувати на національні риси, обумовлені фізичним оточенням (географічним розташуванням, кліматом, природою) та історією рідного краю. Великий педагог вважала, що з перших свідомих кроків дитини слід направляти її до громадянства, до спільної роботи, до суспільства.

Червоною стрічкою через всі праці С. Русової проходить ідея використання в дошкільних установах національного матеріалу, найбільш поширеного в тій чи іншій місцевості (виготовлення виробів з глини, дерева, декоративний розпис, вишивка різних видів). Окрім того, в дитячому садку повинна звучати українська пісня, поезія відомих митців слова, музика талановитих українських композиторів.

Принципово важливе значення для сучасних педагогів та вихователів має наукова розвідка Софії Русової «Дошкільне виховання» (1918 р.). Її основний зміст склали лекції з педагогіки та психології, які Софія Федорівна читала майбутнім педагогам.

Авторкою написано багато наукових праць про виховання підростаючого покоління. Для вивчення національно-патріотичної концепції нами було опрацьовано наукові розвідки С. Русової, які охоплюють усі сфери навчання та виховання дитини : «Дошкільне виховання», «Методика колективного читання», «Теорія і практика дошкільного виховання», «Дидактика», «Сучасні течії в новій педагогіці», «Роль жінки в дошкільному вихованні», «Дещо про дефективних дітей», «Моральні завдання сучасної школи». На основі аналізу цих праць, виокремимо положення, розроблені С. Русовою, щодо функціонування системи дошкільного виховання: нація стає міцною, якщо у своєму вихованні черпає глибокі національні скарби і надає вільний розвиток національній психології; національне виховання виробляє в людини не подвійну хистку моральність, а міцну, цілісну особистість; через повагу і любов до свого народу слід виховувати у дітей толерантне ставлення до інших народів, що сприяє широкому об'єднанню та світовому взаєморозумінню між народами та націями.

За глибоким переконанням С. Русової, школа – «це скарб найкращий для кожного народу, це ключ золотий, що розмикає пута несвідомості, це шлях до волі, до науки, до добробуту. На вселюдному життю тільки той народ і бере перемогу, який має найкращу школу, в якому найбільше є грамотних людей» [3, с. 207].

У школі, на думку С. Русової, на чільне місце має бути поставлене виховання гідних громадян, розвиток здібностей дитини, характеру та плекання в них морального індивідуального і соціального ідеалу: «Виховання має дати дітям такі умови життя, такий напрям розвитку, що сприяв би розумінню добра і зміцнив би волю дитини для виконання лише добрих учинків, корисних для громадянства, такому поведженню, що не перешкоджало б проведеному в життя великих гасел: Братерства і Волі» [3, с. 63].

Підвалиною національної школи, вважала С. Русова, мають бути викладання рідною мовою, введення до програми тих наук, які сприяють розвитку громадянської свідомості (рідна мова, література, історія і географія рідного краю, народне мистецтво).

Педагог вважала, що національна самосвідомість закладається в людині з перших років життя, тому не випадково значну увагу у національно-патріотичному вихованні С. Русова, відводила родині, бо перші уяви і моральні почуття у дитини викликають її батьки.

Приклад батьків, старших членів сім'ї стає для дитини тим животворним джерелом, з якого виростає поступово почуття любові до людей, до свого рідного краю, народу, своєї Батьківщини. Через естетичне сприймання природи поглиблюються і збагачується почуття патріотизму, любові до рідного краю, свого народу, Батьківщини. Це почуття потрібно плекати систематично, в усіх дитячих навчальних закладах з дітьми різних вікових категорій, причому ми матимемо позитивні результати тоді, коли виховання буде «поставлено на національний ґрунт» [3, с. 66].

Національне виховання, за переконанням вченої, є вирішальним і найважливішим ґрунтом у справі зміцнення моральних, духовних, естетичних і національних сил народу, відродження його духовності, утвердження серед інших народів світу, бо, як показує історичний досвід, «міцнішою нацією в наші часи виявляє себе та, яка краще інших вичерпала у своєму вихованні свої глибокі національні скарби й національній психології дала вільний розвиток – Германія, Англія, Японія» [3, с. 132].

Сучасна українська національна система виховання ґрунтується на досягненнях рідного народу, його культурно-історичних традиціях та кращих досягненнях інших народів світу, ідеях і положеннях міжнародних документів: Декларації прав людини, Конвенції про права дитини. Декларації про державний суверенітет України.

Сьогодні педагогічні думки С. Русової актуальні для батьків, вихователів, вчителів. Історичні традиції, народні звичаї і свята з багатим поетичним, пісенним, танцювальним фольклором, іграми входять невід'ємною частиною в скарбницю національної культури і повинні стати важливим джерелом патріотичного виховання в дошкільних установах. Нинішні науковці пояснюють: «Метою національного виховання є передача молодому поколінню досвіду та багатства духовної культури народу» [4, с. 29].

На основі аналізу педагогічних ідей С. Русової щодо національного виховання обґрунтуємо рекомендації нинішнім вихователям та вчителям: а) у дитячих садках та школах проводити виховні заходи, що спрямовані на формування національного світогляду; б) розповідати учням про героїчне минуле України та внесок в історію відомих українців; в) при проведенні виховних заходів використовувати українські звичаї та традиції; г) для музичного супроводу шкільних свят використовувати українські пісні;

д) привчати підростаюче покоління помічати неповторну красу української природи, шанувати національні святині, що є основою для осмислення в майбутньому свого місця в історії.

С. Русова у своїх роботах постійно порушувала проблему національно-патріотичного виховання особистості, намагалася розробити найдосконалішу методику виховання людини в найкращих традиціях рідного краю. В її працях ми можемо чітко помітити намагання донести до педагогів думку, що виховання людини за допомогою національних цінностей є дуже успішним, в майбутньому таке виховання зробить з людини справжнього патріота своєї вітчизни.

1. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс] // Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws. 2. Левківський М. Історія педагогіки / М. Левківський. – К. : Центр видавничої літератури, 2006. – 376 с. 3. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К. : Освіта, 1996. – 303 с. 4. Фіцула М. Педагогіка / М. Фіцула. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. – 232 с. 5. Богуш А. Біологічне та соціальне у поглядах С. Русової на виховання / А. Богуш // Дошкільне виховання. – 1996. – № 9. – С. 8–9. 6. Дичек Н. С. Ф. Русова і зарубіжна педагогіка / Н. Дичек // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 169–177. 7. Коваленко Є. Освітня діяльність і педагогічні погляди Софії Русової / Є. Коваленко, І. Пінчук. – Ніжин : НДУ, 1998. – 213 с.